Перспективою **подальших розвідок** постає питання моделювання значень в інших мовах та семно-компонентний аналіз предикатів інших груп зазначеного ономасіологічного класу.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Апресян Ю. Д. Исследование по семантике и лексикографии. Парадигматика. Том 1. – М.: Языки славянских культур, 2009. – 568 с.
2. Васильев Л. М. Принципы семантической идентификации глагольной лексики // Семантические классы русских глаголов: Межвуз. сб. науч. трудов. – Свердловск: Уральск. гос. ун-т, 1982. – С. 11–14.
3. Гайсина Р. М. К семантической типологии глаголов русского языка // Семантические классы русских глаголов: Межвуз. сб. науч. трудов. – Свердловск: Уральск. гос. ун-т, 1982. – С. 15–21.
4. Гулыга Е.В., Шендельс Е. И. О компонентном анализе значимых единиц языка // Принципы и методы семантических исследований. – М.: Наука, 1976. – С. 291–314.
5. Кадоло Т. А. Русские ментальные глаголы в аспекте полиситуативности: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. – Кемерово, 2004. – 189 с. Режим доступа: www.lib.ua-ru.net/diplom/dcode-10.02.00--year-2004.html.
6. Кероп'ян А. Р. Лексико-семантична структура російських та англійських дієслів мовлення: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – 20 с.
7. Кубрякова Е. С. Части речи в ономасиологическом освещении. – М.: Наука, 2001. – 115 с.
8. Мирончук М. В. Семантика дієслів розташування в англійській, німецькій та українській мовах: дис. … канд. філол. наук: 10.02.17. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – 182 с.
9. Общее языкознание: внутренняя структура языка. / Под ред. Б. А. Серебренникова. – М.: Наука, 1972. – 565 с.
10. Рудяков О. М. Принципи і методи побудови функціональної моделі лексики російської мови: автореф. дис. … доктор філол. наук. – Сімферополь: Видавництво СДУ «Крымский архив», 1998. – 36 с.
11. Сентенберг И. В. Некоторые особенности лексического значения глагола. На материале английского языка // Проблемы изучения слова: семантика, структура, форма. – Калинин: Изд-во Тверск. гос. ун-та, 1990. – С. 33–40
12. Теркулов В. И. Композиты русского языка в ономасиологическом аспекте : дис. … доктор филол. наук : 10.02.02.– Горловка, 2008. – 472 с.
13. Языковая номинация: виды наименований / А. А. Уфимцева, В. Н. Телия. – М.: Наука, 1977. – 360 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тетяна Карлова – здобувач кафедри мовознавства та російської мови Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов, викладач кафедри латинської мови та медичної термінології Донецького національного медичного університету ім. М. Горького.

Наукові інтереси: семантика, ономасіологія.

ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ ЯДЕРНОЇ ЗОНИ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ СИГНІФІКАТУ МУДРІСТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Тетяна КРИЖАНОВСЬКА (Кіровоград, Україна)

У статті проводиться зіставний аналіз лексичних одиниць, що входять до ядерної зони лексико-семантичного поля сигніфікату мудрість в українській та англійській мовах.

The paper deals with the contrastive analysis of the language units, which characterize the nucleus of the lexico-semantic field of the signification WISDOM in the Ukrainian and English languages.

У сучасному мовознавстві спостерігається підвищення інтересу до зіставлення семантичних структур мов та семантичного аналізу слів різних мовних систем (В. Аракін, Л. Бархударов, В. Бріцин, Ю. Жлуктенко, Л. Дідківська, А. Лучик, М. Фабіан, G. Firth, F. Kiefer, G. Korunets та ін.). Основним завданням семантичної типології виступає виявлення змістовних семантичних типів та семантико-типологічна класифікація мов, а також дослідження семантичних типів з точки зору їх психолінгвістичної інтерпретації, що відкривають семантичні закони мовленнєвої діяльності людини. Саме семантична типологія, на думку Б. Городецького «…покликана дати явну характеристику мовних механізмів організації інформації, що відображає безкінечну різноманітність екстралінгвістичного світу» [3: 259]. Семантико-типологічні характеристики є більш стабільними, бо, як зазначає Е. Сепір, «концептуальний тип виявляє тенденцію утримуватися найдовше» [8: 114].

Як зазначає У. Вейнрейх, «цілком зрозуміло, що опис словника будь-якої мови... – це настільки об'ємне завдання, що для цілей типологічного зіставлення необхідно шукати методи вибіркового дослідження лексики» [2: 220]. Зіставлення обмеженої кількості лексико-семантичних груп слів є одним із способів такого дослідження. При цьому виконується головна умова типологічного дослідження взагалі, згідно з якою зіставленню піддаються системно організовані об'єкти, оскільки система є основою для типології [11].

Вивчення лексичної семантики у різних аспектах пов'язане з великою кількістю проблем через специфічність самого предмета вивчення – значення слова.

Між значенням і поняттям чіткої межі не існує. Поняття, як одна з вищих форм відображення дійсності, формуються на базі уявлення. Вони відображають найбільш загальні і, разом з тим, найбільш суттєві ознаки предмета чи явища. Значення, у свою чергу, є відображення предмета чи явища у свідомості людини, яке входить до структури слова у якості так званої внутрішньої форми. На думку А.Уфімцевої, поняття є сталим для носіїв певної мови, а значення може варіюватися [10].

Поняттю зіставляється сигніфікат слова, який може бути відбиттям у свідомості певних чи інтуїтивних ознак. У сфері матеріального сигніфікату протиставляється денотат – предмет дійсності, який може називатися даною лексичною одиницею [12]. Досі не існує однозначної думки щодо існування денотату у абстрактних іменників, яким є досліджувана нами одиниця *мудрість*, оскільки предметні слова спрямовані на оточуючий світ, а абстрактні – на мислення людини [1]. Ю. Степанов стверджує, що визначенням денотатів абстрактних слів є застосування понять, що вже існують [9]. Тому їхнім денотатом буде клас однотипних ситуацій, об'єднаних на основі певних ознак [4].

Будучи ядром значення, сигніфікати слів складаються у систему, внаслідок чого і слова, що позначають відповідні денотати, формують лексико-семантичні поля чи групи.

Існують різні визначення лексико-семантичного поля (далі ЛСП) і погляди на його розуміння. Одні науковці стверджують, що до ЛСП можуть входити слова різних частин мови [5]. Інші визначають ознаки семантичного поля (цілісність, безперервність, повнота і т.д.) [6]. Проте всі вважають, що семантичне поле – це сукупність слів, об'єднана спільною семантичною ознакою [7]. Однією з основних ознак поля є його здатність членуватися на ядро і периферію, кордони між якими є нечіткими. У пропонованому дослідженні під терміном лексико-семантичне поле розуміємо складну систему, члени якої, незалежно від їхньої частиномовної приналежності, є парадигматично пов'язаними і мають у своєму складі інтегративну семантичну ознаку.

Отже, метою даної статті є виявити спільні та специфічні ознаки в структурі ядерної зони лексико-семантичного поля сигніфікату *мудрість* в українській та англійській мовах шляхом зіставного аналізу.

Матеріалом дослідження слугують лексичні одиниці, відібрані методом компонентного аналізу із Словника української мови в 11-ти томах [14] та The Oxford English Dictionary: 12 volumes [14], а також семи, що утворюють їхню внутрішню організацію.

Незаперечним фактом є те, що особливості життя певного народу відображаються в семантиці мовних одиниць, адже кожна мова членує світ по-різному. Зіставлення лексико-семантичного поля сигніфікату *мудрість* в досліджуваних мовах дозволяє виявити семантичний збіг чи розбіжності їхньої структури.

Ядро ЛСП сигніфікату *мудрість* складають мікрополя *знання* та *досвід* в українській мові і *knowledge* та *mind* в англійській.

Як бачимо, спільною рисою сигніфікату *мудрість* в українській та англійській мовах є його зв'язок з поняттям *знання*, яке служить певним мірилом та еталоном, адже саме від сукупності всіх знань, вмінь і навичок залежить, чи отримає людина мудрість. При цьому, англійці роблять більший акцент на процес навчання, а українці – на переймання досвіду. Проте в обох концептуальних картинах світу двоєдність *мудрість – знання* має релігійне коріння, тому лексичні одиниці, що входять до мікрополів мікроконцептів ***знання*** **та** ***knowledge***, виявляють активні парадигматичні зв'язки із лексемами інших мікрополів.

Семний аналіз словникових дефініцій та дослідження системних зв'язків між одиницями поля дозволили встановити спільні та відмінні риси у лексичному вираженні *мудрості*. Основна відмінність полягає у кількісному показнику полів: до складу українського мікрополя входить 27 лексем, англійського – 59 лексичних одиниць.

У якісному відношенні лексеми англійської мови характеризуються більш складною внутрішньою організацією, що дозволяє їм детальніше та глибше розкривати суть сигніфікату *мудрість* та мати безпосередні зв'язки із більшою кількістю лексичних одиниць інших мікрополів. Так, лексема **truth** містить 49 сем і входить до складу мікрополя ***God*** завдяки

семам *'trust', 'belief', 'faith', 'confidence'* та *'virtue'*, до мікрополя ***knowledge*** завдяки семам *'mental', 'character'* та до мікрополя ***soundness*** завдяки семам *'quality', 'cause'*. Український відповідник **істина (правда)** характеризується 7 семами і до мікрополя ***знання*** входить завдяки семам *'сукупність'* та *'знання'*.

Якісний аналіз слів даних мікрополів дозволив виявити синонімічні ланцюжки, що складаються щонайменше з двох і щонайбільше з восьми лексичних одиниць: (укр.) **відтворювати – пригадувати**; **визначати – встановлювати**; **аналізувати – досліджувати – розглядати – розбирати**; **думати – гадати – мислити – розмірковувати – роздумувати – мізкувати**; **розуміти – бачити – усвідомлювати – відчувати – здогадуватись – міркувати – вважати – розумітися,** (англ.) **to think – to consider, contemplation – reflection – speculation – deliberation** і т.д.

Для носіїв як української, так і англійської мов важливою при здобутті мудрості є освіта (англ. education). Лексичні одиниці **освіта** та **education** містять спільну сему *'знання'* (англ. *'knowledge'*) із центром сигніфікату **мудрість** та входять до біляядерної зони. Проте у внутрішній структурі англійської лексеми містяться семи, що вказують не лише на процес засвоєння знань, а й їхньої передачі: *'imparting', 'teaching'*.

Загалом, слід зазначити, що у мікрополях ***знання*** **та** ***knowledge*** фіксується частковий збіг компонентів семантичних структур лексичних одиниць двох мов, між якими спостерігаються опозиційні відношення тотожності та еквіполентного типів. Так, 12 лексем української мови об'єднуються в еквіполентні опозиції семою *'усвідомлювати'*, і ще 12 – семою *'розуміти'*. 10 англійських лексичних одиниць утворюють опозиції еквіполентного типу завдяки інтегративній семі *'to think'*.

Спільним для носіїв досліджуваних мов у мікрополі ***знання – knowledge*** є розкриття рис характеру, що є необхідними для здобуття *мудрості*. Сюди входять лексичні одиниці з різною семантичною структурою. Наприклад, лексема **твердий** має в корпусі досліджуваних одиниць української мови найскладнішу внутрішню організацію, в якій налічується 16 семантичних компонентів, які маніфестують внутрішні переконання людини, її стійкість та духовну силу: *'стійкий', 'міцний', 'знання'*. Дана лексична одиниця утворює синонімічний ряд зі словами **непохитний**, **незламний**, **рішучий**. Англійський відповідник **solid** містить 30 сем і утворює синонімічні зв'язки з мовними одиницями **reliable** та **steady.** Проте семантичні компоненти *'steady', 'sound'* та *'upstanding'* репрезентують людину, на яку можна покластися і яка викликає повну довіру. Пор.: *Пани перекидалися французькими фразами, хоч оба в французькій мові були* ***не тверді*** (І.Франко). *He was a* ***solid*** *man* (J.H.Blunt).

Широкою семантикою характеризуються і лексичні одиниці укр. **добрий** та англ. **good**. Семантичні компоненти *'доброзичливий', 'увічливий', 'kind', 'benevolent', 'virtuous'* маніфестують моральні якості людини, характеризують її поведінку, діяльність. Семантична симетрія між зазначеними одиницями вказує на спільне розуміння добра носіями обох мов. Пор.: *Був він схожий в цей час не на грізного запорізького отамана, а на* ***доброго*** *лагідного дядька* (О.Довженко); *You are* ***good*** *to him* (MED).

Синонімія серед лексем англійської мови спричиняє розбіжність у відсотковому співвідношенні одиниць обох мов. Так, укр. **розсудливий** відповідають синоніми англ. **discreet, judicious, prudent, reasonable, sane**, які, маючи широко розвинену полісемію, можуть відповідати й іншим лексичним одиницям в межах зазначеної групи слів (**розумний, розважливий** та ін.). Спільною виступає сема *'розумний'* (англ. *'sensible', 'circumspect'*), проте в англійських лексемах наголошується не лише на здатності мислити, а й на правильному виборі засобів, розумовому здоров'ї, що маніфестується семантичними компонентами *'means', 'practical', affairs', 'healthy', 'not mad'*.

В обох порівнюваних мовах в даній групі лексичних одиниць фіксуються лексеми укр. **надійний** та англ. **reliable** та **trustworthy**. Вони характеризуються певним співпадінням внутрішньої структури і характеризують людину, на яку можна покластися і яка викликає повне довір'я. Це відображається семами *'довір'я', 'confidence', 'reliance'*. Пор.: *На посту зараз – Слава Лагутін,* ***надійний*** *комсомолець…*(О.Гончар). *You have built it up with a care that renders it* ***reliable*** *in all its parts* (W. Irwing).

Сформовані у людській свідомості відношення протиставлення розуму та божевілля маніфестуються у парі англ. **sane – mad**. Семи *'foolish', 'unwise'* в слові **mad** розкривають поняття, протилежне мудрості та нехарактерне для людини, яка її прагне. В українській мові лексичні одиниці, які б позначали розумове здоров'я людини у мікрополі *знання* відсутні.

Отримання мудрості не можливе без дотримання моральної поведінки людини. У матеріалі обох досліджуваних мов лексеми **моральний** та **moral** виявляють семантичну симетрію, оскільки поняття моралі збігається у розумінні носіїв двох мов. Сема *'мораль'* (англ. *'morality'*) є спільною для обох одиниць.

Як іменник лексична одиниця **moral** завдяки семі *'the lesson'* розкриває іншу сутність мудрості, що полягає у повчальних висновках та настановах, які треба засвоювати. Український відповідник **мораль** характеризується такою ж семантикою (сема *'висновок'*) і є еквівалентним англійській одиниці. Пор.: *Do you see the moral to be obtained from this fable* (MED). *І у чому тут мораль?*

Особливу увагу варто звернути на внутрішню структуру укр. **правильний**, що характеризується 7 семами, та англ. **right**, значення якого розкривають 19 сем. Спільними виступають семантичні компоненти *'істинний', 'справедливий', 'норма', 'який відповідає'* (англ. *'true', 'equitable', stantard', 'agreeing with'*). Пор.: – *А батько таки справді в нас –* ***правильні*** (А.Головко). *Don't you.. ever do anything that you did not think quite* ***right****?* (Mrs.Stowe). У системі значень англійської одиниці спостерігається також посилання на розумове здоров'я людини, що виражається семами *'whole', 'sound'*: *He was evidently a very cultivated and amiable person when in his* ***right*** *senses* (Shelley). Словосполучення **the right way** у носіїв англійської мови асоціюється з моральністю (семи *'moral', 'rightness'*) та спасінням душі (семи *'spiritual', 'salvation'*): *Praised be the light that showed me the* ***right*** *way* (W.Scott).

Специфічним для української мови є наявність лексем **культура** та **культурний** серед лексики даного мікрополя. Маючи семи *'освіченість'*, *'вихованість'*, лексична одиниця **культура** виражає внутрішній світ людини, що сформувався завдяки вихованню. Відсутність даної лексеми в англійському мікрополі *knowledge* не свідчить про те, що англійці не вважають культуру передумовою отримання мудрості, просто в їхньому розумінні основне спрямування людини повинно йти на розвиток розумових і духовних цінностей **virtues**, в які входить і культура.

В обох досліджуваних мовах фіксуються одиниці на позначення розумових здібностей людини. Проте мікрополя *розум* в українській мові та *mind* в англійській належать до різних структурних частин ЛСП сигніфікату *мудрість*. Так, українське мікрополе знаходиться на периферії, у той час як англійське є складовою ядра. Це пояснюється тим, що структурування ЛСП відбувається на кількісній основі, тобто ядерні центри формуються навколо найуживаніших сем, які у мові є одночасно і лексемами і очолюють ці центри [5]. Отже, сема *'розум'* фіксується лише у 13 лексичних одиницях, серед яких *глузд, інтелект, мозок, осмислювати, розуміння, свідомість, хитрий* та інші. Натомість сема *'mind'* є інтегративною в еквіполентних опозиціях, які утворюють лексеми *conscience, consideration, emotion, intellect, intuition, understanding, brain* та інші. Лексичні одиниці *інтелект* та *intellect* завдяки семам *'розум', 'здатність', 'мислення'* (англ. *'mind', 'capacity', 'thinking'* відповідно) характеризують рівень розумового розвитку людини, її здатність мислити на найвищому рівні. Проте семи *'reasoning'* (міркування) та *'brain'* (розумна людина) англійської лексеми характеризують саму людину, а не її рівень. У системі мови англійські лексичні одиниці *intellect, brain* та *mind*, як і українські *інтелект, розум* виступають ідеографічними синонімами. Пор.: *His* ***intellect*** *is wasted on that job* (OED); *He's got* ***brains*** *(*OED); *В той час, як* ***інтелект*** *робить божественні відкриття, пристрасті лишаються на рівні нашого патлатого пращура (*О. Гончар*)*; *Юна Іванка належала до тієї категорії людей, які і за своїм віком і за характером не дуже полюбляють поради* ***розуму****, вони цілком в полоні серця (*М. Чабанівський*)*.

Що ж до мікрополів *досвід* та *experience*, то вони теж належать до різних частин ЛСП. Українське мікрополе входить до ядерної зони і складається з 22 лексичних одиниць таких, як *навик, уміння, мудрий, наука, навчатися, переймати* та ін. Англійське мікрополе є складовою навколоядерної зони і містить 10 лексем, серед яких *expert, knowledge, sage, prejudice*

experienced та ін. Як бачимо, різняться вони не лише кількісно, а й якісно. До внутрішньої структури лексичних одиниць **experience** та **досвід** входять семи *'сукупність', 'сприйняття', 'світ'* (англ. *'the totality', 'perception', 'world'* відповідно). Проте семи *'culture'* (культура) та *'a nation'* (народ) виражають вплив культури певного народу на формування світогляду людини: ***Experience*** *told me not to believe him* (MED). В українській мовній картині світу досвід більше асоціюється з передачею практичних знань, умінь: *Перемагай труднощі розумом, а небезпеку –* ***досвідом*** (прислів'я). В обох порівнюваних мовах фіксуються лексичні одиниці **досвідчений** та **experienced, skilled, skilful, expert**. Спільним семантичним компонентом є *'досвід'* (англ. *'experience'*). Найскладнішою за своєю внутрішньою структурою є лексема **skilful**, оскільки вона характеризується 14 семантичними компонентами і вказує не лише на наявність досвіду, а й певних розумових здібностей людини (*'clever', 'dexterous'*). Всі зазначені англійські лексичні одиниці містять спільний семантичний компонент *'skill'*, завдяки якому утворюють еквіполентні опозиції з 17 одиницями, що входять також і до інших мікрополів.

Отже, зіставний аналіз ядерної зони лексико-семантичного поля сигніфікату *мудрість* в українській та англійській мовах дозволив встановити, що загальнолюдським компонентом сигніфікату мудрість у семантичній структурі порівнюваних мов є поняття *знання*. Національно-культурний аспект проявляється у належності мікрополів *досвід/experience* та *розум/mind* до різних структурних частин ЛСП. У внутрішній організації лексичних одиниць, що входять у зазначені мікрополя, виявляється певна симетрія.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений / Оценка, событие, факт / Отв. ред. Г.В. Степанов; АНСССР, Ин-т языкознания. – М.: Наука, 1988 – 338 с.
2. Вайнрайх Уриэль Языковые контакты: Состояние и проблемы исследования (Ю.А.Жлуктенко (пер.с англ. и коммент.); В.Н.Ярцева (вступ.ст.). – К.: Вища школа. Изд-во при Киевском гос. ун-те, 1979. – 263 с.
3. Городецький Б.Ю. К проблеме семантической типологий. – М.: Издательство Московского университета, 1969. – 564 с.
4. Левицький В.В. К вопросу о структуре лексического значения // Значение и его варьирование в тексте: Сб. науч. тр. / Отв. ред. И.В.Сентенберг. – Волгоград: ВГПИ им. А.С.Серафимовича, 1987. – С. 36–46.
5. Мацук А.П. Семантические поля со значением интерпретации оценки // Семантика, прагматика, текст: Сб.науч.трудов МГПИИЯ им. М.Тореза. – М., 1987. – Вып. № 290. – С. 69 – 80.
6. Никитин М.В. Основы лингвистической теории значения. – М.: Высшая школа, 1988. – 168 с.
7. Селіванова О.О. Актуальні напрямки сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). – К.: Видавництво Українського фітосоціологічного центру, 1999 – 148 с.
8. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. – М.: Прогресс, 1993. – 656 с.
9. Степанов Ю.С. Основы общего языкознания. Изд. 2-е, перераб. – М.: «Просвещение», 1975. – 267 с.
10. Уфимцева А.А. Лексическое значение: Принцип семиологического описания лексики / Отв. редактор Ю.С. Степанов; АН СССР, Ин-т языкознания. – М.: Наука, 1986 – 240 с.
11. Язык и когнитивная деятельность: [Сб. статей] /АН СССР, Ин-т языкознания: [Редкол.: Р.М.Фрумкина (отв. ред.) и др.] – М.: Наука, 1989 – 142 с.
12. Языкознание. Большой энциклопедический словар / Гл. ред. В.Н.Ярцева. – 2-е изд. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
14. Словник української мови: В 11т. – Т. 1 – 11. – К.: Наукова думка, 1970. – 1980 с.
15. The Oxford English Dictionary: 12 volumes. – Volumes 1 – 12 – Oxford, 1969 – 1973.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тетяна Крижановська – викладач кафедри практики германських мов Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.
Наукові інтереси: когнітивна лінгвістика, лексична семантика, типологічне зіставлення мов.

ДО ПИТАННЯ ПРО ЛІНГВІСТИЧНИЙ СТАТУС КОМПОНЕНТІВ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Наталія МАХОНІНА (Горлівка, Україна)

Стаття присвячена огляду основних точок зору на проблему лінгвістичного статусу компонентів ФО. У роботі зроблено спробу проаналізувати зв'язок між різними типами компонентів ФО і загальним фразеологічним значенням.

The paper contains the overview of main conceptions on the problem of phraseological units linguistic status. An attempt to analyze the connection between different types of components of phraseological units and the general phraseological meaning was made in the paper.

Постановка проблеми. Фразеологічне значення (далі – ФЗ) вважається найскладнішим не лише у фразеології, а й у мовознавстві в цілому і належить до загальної проблеми